

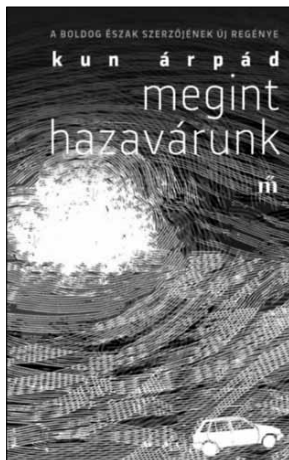
ELINDULÁSTÓL MEGÉRKEZÉSIG

Kun Árpád: Megint hazavárunk

Kun Árpád egyszer már rászedte a „valós vagy kitalált?” kérdése iránt érdeklődő olvasóit: *Boldog Észak* című kiváló regénye megjelenése után még másfél évig azt állította nyilatkozataiban és szerepléseiben, hogy művének főhőse valós személy, Afrikából bevándorolt norvégiai ismerőse. Az író az *Élet és Irodalom* hasábjain leplezte le magát, *Hideg víz az olvasónak* című cikkében: „Aimé Billion valóságosan létező személy. Hangzik a *Boldog Észak* Epilógusának első mondata. / Azzal kezdem, hogy ez a mondat szemenszedett fikció. (...) Aimé Billion az én képzeletem szülötte, a regény lapjain kelt életre, és a könyvön kívül nem létezik.” Most újra a „valós vagy kitalált?” kérdésén törheti a fejét Kun olvasója, hiszen *Megint hazavárunk* című új regényének elbeszélő főszereplőjét Kun Árpádnak hívják. E főszereplő éppúgy 1965-ben született, ugyanabban a városban, mint a szerző, azonos nevű apa fiaként, éppúgy az ELTE hallgatója volt, ugyanazon években volt a bordeaux-i egyetem lektora, és éppúgy 2006-ban vándorolt ki a családjával Norvégiába, mint ő.

Az új könyvet is szerzői magyarázat zárja (Megjegyzés), akárcsak a korábbi. „Nem önéletrajzot írtam, se nem emlékiratokat vagy vallomásokot, hanem regényt, ami arra a fikcióra épül, hogy az életemről írok, és amihez a legnagyobb írói szabadsággal használtam fel a legszemélyesebb élményeimet.” Lehet, hogy a *Boldog Észak* rászedett olvasója e sorokat látva gyanakodni kezd: a szerző talán újra félrevezeti őt, s a mű, amelyet épp végigolvasott, talán nagyon is önéletrajz, vallomás. A Megjegyzés három mottója mintha épp erre utalna: „Lemeztelenített szívem”, szól például Charles Baudelaire sora; „Nem mondhatom el senkinek, / Elmondom hát mindenkinek”, szól a Karinthy Frigyesé. Mi tehát a *Megint hazavárunk*? Az önéletrajzot „dobbantónak használó” regény (Szávai János kifejezését átvéve a magyar önéletrírás paradigmaváltását tárgyaló tanulmányából), vagy regénynek álcázott vallomás? „Végső soron pragmatikai kérdés, regényként olvasunk-e valamely könyvet, vagy önéletrásként” – írta Szegedy-Maszák Mihály Márai Sándor *Napnyugati őrjárat* című kötetéről, amelynek alcíme: „regény”, noha az olvasó önéletrajzi műnek tekinti.

Ákár önéletrírást utánzó regénynek, akár regényt imitáló vallomásnak nézzük is a *Megint hazavárunk* című alkotást, olyan kultúra részese, amelyben „a szív lemeztelenítése”, az önfeltárukozás alapvető értéknek számít, akkor is, ha valós, akkor is, ha kitalált személy beszél el „igazi önmagát”. Ebben az „intim társadalomban”, ahogyan Richard Sennett nevezi nagyszerű könyvében, *A közéleti ember bukása* címűben, az énfeltárás vált az emberi kapcsolatok normájává. Meghat bennünket, ha a másik ember feltárja előttünk önmagát, s vágyunk rá, hogy feltárhassuk benső élményeinket másoknak. Manapság a „személyes” vagy a „nyíltság” min-

Magvető Kiadó
Budapest, 2016
419 oldal, 3990 Ft

dig valami jót jelent, a „személytelen” vagy az „eltakart” mindig valami rosszat. „Soha ennyien nem boncolgatták saját múltjukat és legbensőbb érzelmeiket”, írja az amerikai társadalomtudós. „Az uralkodó hiedelem ma az, hogy az emberek közötti bensőséges kapcsolat egyfajta erkölcsi jó”, s hogy „emberi lényként csak az intim lelki élmények elmentés módzatai révén fejlődhetünk”. E fejlődés színre vitelének irodalmi műfaja a valóság (és testvére, a fiktív én-elbeszélés), amely nem más, mint intim lelki élmények fel-tárásának sora.

Az énfeltárás társadalmi elvárása irodalomkritikai normaként is működik. Húsz évvel ezelőtt Pályi András érdekes esszéjében állította egymás mellé, meglepő társítással, Háy Gyula önéletírását és Sylvia Plath *Naplóit*, így írva az előbbiről: „Elmondja a tényeket, elmondja a hitét. És elmondja a tények és hitek megcsúfolását. Ezzel kész is. Ám ezzel a gesztussal úgy kitakarja magát, akár egy Sylvia Plath. (...) Nem tagadom, még Déry Tibor *Élelet nincsen* is (újra) elolvasom, a korhűség vagy a tárgyilagosság kedvéért, s döbbenet tapasztalom, hogy Déry, aki e könyvét írva már valóban a magyar próza mestere, s a *Niki*-ben ugyanolyan védtelen volt, mint Háy az önéletrajzában, milyen műértő gonddal keresi meg magának a megfelelő irodalmi fügefaleveleket, nehogy az olvasó előtt lemez-telenedjék.” (A *Sivárság és szépség* című esszé a szerző *Képzelt és kánon* című könyvében olvasható.) Háy önéletírása tehát azért bizonyult értékesnek kritikusa szemében, mert benne a szerző „kitakarta magát”; Déry önéletírását azért látta kétes értékűnek, mert „meztelenedett le az olvasó előtt”. E szemszögből nézve a „műértő gonddal” alkalmazott irodalmi eljárásokkal megalkotott műnél nagyszerűbb az, amelyet a kitakarás „gesztusa” jellemez, mely gesztus talán nem is irodalmi, hanem irodalomelőtti vagy irodalmon túli. Kétféle irodalom van, írta esszéje zárlatában Pályi, az egyiknek az írója „nem takargatja magát”, a másiké igen – s ő az előző fajtát szereti.

Talán érdemes előrebocsátanom, mielőtt belevágnék a *Megint hazavárunk* bírálatába, milyen viszony fűz az énfeltárás e normájához. Azt hiszem például, hogy sok-sok remekmű, sőt, a remekművek döntő többsége – az *Odüsszeiától* a *Gyér világig*, a *Jegyesektől* a *Michael K élete és kora* című regényig – semmit sem tár fel szerzője énjéből. Az önfeltárás irodalma közhelyes is, giccses is, közönséges is lehet. A „szív lemeztelenítésének” kétszáz-kétszázötven éves programja már jó ideje popkulturális piaci termék is. Az irodalmi alkotásokban az őszinteséget éppúgy irodalmi eljárásokkal kell előállítani, „műértő gonddal”, mint az őszintétlenséget. Nemigen tetszik nekem az intim lelki élmények sorára redukált pszichológiai ember képe sem. A bensőséges fontos érzelmi igény, de nem erkölcsi jó. Általánosságban nem lehet megítélni, hogy egyes emberi helyzetekben a személyesség-e a kívánatos, vagy a személytelenség, a nyíltság-e vagy az eltakaras. Az „intim társadalom” – erről szól Sennett könyve – közösségi és lelki bajok okozója is: a közélet kiürülése, a civilizáltság visszaszorulása, a narcisztikus személyiségzavaré.

De hagyjuk a *Megint hazavárunk* műfajának (műfajainak) kulturális környezetét, s nézzük a művet. A kerettörténet 2006 őszén, egy-két nap alatt játszódik: egy négytagú család Budapestről autóval elindul és megérkezik Norvégiába, ahol esetül élni fog; a mű nem más, mint az apa, Kun Árpád egyes szám első személyű elbeszélése. A kerettörténetet hétköznapi események aprólékos leírása uralja: az autóvezetésé, pelenkázásoké, játszótér-látogatásé, szoptatásoké, gyerekjáték-vásárlásé, büfiztetéseké, az egyik kisgyerek székre-kedésé. („Mihály kakilása az életünk egy külön fejezete volt” – mondja az elbeszélő, majd meg is ismerteti az olvasót e külön fejezettel.) A kerettörténetbe különféle idősíkokból származó emlékek elbeszélései ékelődnek: az elbeszélő gyermek-, kamasz- és ifjúkorának történetei, az utazás közvetlen előzményei, s rövidebb reflexiók. A régi német operaszínpadi műfaj, a *Singspiel* szerkezetére emlékeztet ez a felépítés: ahogyan ott a cselekményt előrevivő prózai párbeszédesek folytonosságába az énekelt részek, úgy illeszkednek itt az autót családí prózájába az emlékezés *áriái*. S az olvasó némiképp ha-

sonló problémával szembesül, mint Wolfgang Hildesheimer szerint a *Singspiel* nézője-hallgatója: az áriák közötti prózai párbeszédekkel (zenei értelemben) egy-egy „kijózanító lyukba pottyanunk”.

A könyv első harmadában több idősíkra kell figyelnie az olvasónak, az emlékek elbeszélése azonban később egyenes vonalúvá (csak épp újra és újra megszakadóvá) válik, a mű harmadik harmadában pedig már szinte két párhuzamos történet fut egymás mellett: az emlékezés síkján a „kesergő szerelemé” (az első házasságé), a kerettörténet síkján a „boldog szerelemé” (a második házasságé). Noha az autózó család a maga mindennapi gondjaival és örömeivel bizonyára elnyeri az olvasó rokonszenvét, a könyv emlékezésbetétei érdekesebbek. Hiába: „a boldog családok mind hasonlók egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módján az”. Az elbeszélő-főhős kisgyerekkorának boldogtalan családjá egyedi is, meg nem is: brutális apai verések ismétlődnek benne, a házastársak gyűlölködései, az agresszív fivér tettei. Irodalmi témának mindenesetre alkalmasabb, mint egy rendezett család élete. A *Megint hazavárunk* pozitív történetet mond el: a főhős útja a gyerekkori széteső, durva családtól a felnőttkor összetartó, gondos családjáig, a kamasz-és ifjúkor szerelmi-szexuális kínlódásaitól a (második) házasság lelki biztonságáig vezet.

Mindezt a mű nyugodt tempójú, egyszerű nyelvezetű, hibátlan stilisztikájú, egyenletes temperamentumú elbeszéléssel mondja el, az újfajta hétköznapi-énfeltáró realizmus modorában. „Tudja, ma mindenki a realizmust követeli a szerzőkön – nyilatkozta nemrég a Magyar Narancsnak Daniel Kehlmann –, sőt, a kritikusok szívének ma az olyan realizmus a legkedvesebb, amelyben fikarcnyi kitaláció sincsen. Az író élete fekete-fehéren élénk tárva – ez kell nekik.” Ebben a realizmusban témává válhat a gyerekkakilás, a pelenkázás, az autóvezetés-vizsga hétköznapisága, és témává válhatnak a gyerekkori verések, a kamaszkori önkielégítések, az ifjúkori lopások, a felnőttkori házassági válságok, mert mindezek a témák egyszerre képesek biztosítani egy-egy szépprózai alkotás világának elvárt valóságosságát és őszinteségét. A *Megint hazavárunk* egyik legérdekesebb önreflexív kitérőjében a narrátor Vivant Denon 18. századi elbeszélésével veti össze a módot, ahogyan ő maga előadja magánéletének bonyodalmaikat: „Más dimenziók között mozogtam, mint a libertinus elbeszélés érzelmileg túlfinomult hősei, akiknek Marie Antoinette kortársaiként a játékos és merész illúziókeltés volt az elemük. Én az igazmondásban akartam hinni.” Önjellemzése nemcsak a 396. oldal konkrét jelenetére illik, hanem elbeszélése egészére is (az utószavára nem).

„A realizmus ott kezdődik, ahol a társadalom lesz a regényhős” – írta hetvenöt évvel ezelőtt Halász Gábor, *Balzac példájáról* szólva –, s úgy tűnik, ott végződik, ahol a magánéletébe zárt egyén maga mögött hagyja a közéletet. A *Megint hazavárunk* elbeszélő-főhőse a magánéletét beszéli el, tárja fel, olyan magánemberek (az olvasók) előtt, akik maguk is pelenkálták és büfiztették a gyerekeiket, izgultak az autóvezetés-vizsgájukon, kamaszkorukban lelkiztek és önkielégítettek, felnőtten mindenféle szexuális problémáik voltak, elváltak, újrահázasodtak stb. Oly sok közös van a főhősben és bennünk, olvasókban: s ami közös, az szinte mind magánéleti közös. Kun művében az aprólékosan leírt magánélet mögött csupán alig kidolgozott háttér a társadalom. Kiderül, hogy az apa besugó-jelentéseket írt – de erre csak néhány sort veszteget az elbeszélő, mert a lelki-érzelmi életére kevésbé hatott. Gyerekkorában eljárt a családjukhoz egy belügyes tiszt – ő csak azért lesz fontos, mert egy alkalommal homoszexuális kapcsolatra akarta rávenni a főhőst. Ami fontos a saját életében az elbeszélő-főhős számára, az majdnem mind magánéleti, intim élmény, amely akár más társadalomban is érhetne volna őt. Az egyetlen közéleti betét, a főhős 2006-os oslói monológja a „két Magyarországról”, kilóg ebből az apolitikus műből.

Vannak azonban nyomok Kun alkotásában, amelyek arra utalnak – az utószón kívül is –, hogy több ez a mű, mint pusztán regénynek álcázott vallomás. Ott van például a könyv közepe táján a remek jelenet, amelyben a főhős, épp Párizsban élve, egy kávéház ablaká-

ban megpillantja Fernando Rey, a Buñuel-filmekből ismert színészt, de utóbb rájön, hogy Rey már évek óta halott. Utánakérez és megtudja, hogy a kávéház, ahová Rey valaha járt, a halála után hasonmást alkalmazott évekig – így vélhetően őt láthatta. Vajon nem önértelmező betét ez a kis történet a nagyon belül? A *Megint hazavárunk* Kun Árpádja talán ugyanígy csupán a hasonmása a valódinak. Ott vannak azután az ismétlődő Proust-utalások (hisz az elbeszélő, mint mondja, Proust-rajongó), amelyek megint csak arra intenek, hogy amit olvasunk, nem pusztán emlékezés, hanem regény, amely emlékezéssel dolgozik. Persze, Kun műve nem prousti jellegű. „Az igazi élet, a végül felfedezett és feltárt élet, következésképpen az egyedül megélt élet az irodalom” – olvashatjuk *A megtalált időben*. Ilyesmit a *Megint hazavárunk* nem állít. Az igazi élet Kun művében nem az irodalom, hanem a bensőséggé vált élet.

S végül egy furcsa párhuzam: véletlen hasonlóság vagy írói játék? Jules Renard, a 19. század végén élt elbeszélő apja, különös módon, éppúgy vasútépítészeti munkafelügyelő volt, mint a *Megint hazavárunk* elbeszélőjének apja. Renard egyik legsikeresebb alkotása a *Csutak úrfi* volt, ez az önéletrajzot „dobbantónak használó” regény (ilyeneket már a 19. században is írtak, nemcsak a 20. végén), amely egy kisfiúról szól, akivel igazságtalanul és ridegen bánt a családja. Mint naplójából kiderül, e művét Renard újra akarta írni, mert nem találta eléggé igaznak. „Egyetlen célom van: hogy feltárjam az igazságot”, írta. Aki elolvassa naplójában „A titkos Csutak úrfi”-ról és a Lepicről és Lepicnéről (apjáról és anyjáról) szóló részeket, és ismeri a *Megint hazavárunk* című könyvet is, meghökkentő hasonlóságokra bukkanhat. De Kun műve olvasója számára a legmeghökkenőbb Renard alábbi bejegyzése: „Csutak úrfinak [azaz magának az írónak] talán ez az utolsó feladata, végső próbatétele. Ellenkezőképpen akarja felnevelni gyermekeit, mint ahogy Lepicék tették...” Ha jól értem, a mi könyvünk főhősének is ez a legfontosabb próbatétele.

Kun Árpád, aki nem írt *Csutak úrfit*, hanem eleve „A titkos Csutak úrfi” írásába vágott bele, a *Megint hazavárunk* szövegébe beemelte két kiváló költeményét is, s az egyik, a *Beszélgetés egy csecsemővel*, könyve (vagy inkább a főhős élete) programjának is tekinthető. E vers felől nézve a *Megint hazavárunk* családregény, három nemzedék története: az apáé és anyáé, a fiuké (Kun Árpádé) és a gyermekeié. A fiúnak kell jóvátennie gyermekei nevelésével az apa és anya hibáit és bűneit, hogy a család a harmadik nemzedékben bocsánatot nyerhessen. „Változtasd meg apádat-anyádat / bennem! Most végre Te neveld fel őket. / Ha jól csinálod, az átok megszakad!” – mondja (az apa képzeletében) a csecsemő. S valóban, a könyv hőse (akár a francia naplói) épp ezzel próbálkozik, néha sikertelenül, de általában sikeresen: hogy ellenkezőképpen nevelje fel a gyermekeit, mint ahogy őt magát felnevelték. Renard, az irodalomember, a fent idézett sorok után még a következőket jegyezte fel naplójába 1901. november 1-én: „Vajon ez a család, amelyet én alkottam, nyújt-e majd annyi irodalmat, mint az, amelyik engem teremtett? / Milyen nehéz is férfinak lenni.”